

Ook elders werd de Rog gestoken

door Piet J.G.A. Hermans

In het Niederdeutsches Jahrbuch 36 werd in 1910 op de pagina's 132-134 een artikel gepubliceerd van Johannes Bolte, met als titel: "Die Jagd auf den toten Rochen, ein Bilderbogen des 17. Jahrhunderts". Het artikel is geschreven naar aanleiding van een uit het einde van de 17e eeuw stammende houtsnede, die zich nu in de Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz in Berlijn bevindt. Hoewel op de prent (afbeelding 1) geen drukkersteken of signering aanwezig is, gaat Bolte er, gezien o.a. het gebruikte dialect in de tekst en de inkleuring, van uit dat de houtsnede afkomstig is uit Noord-Duitsland en geïnspireerd is door gelijksoortige Noord-Nederlandse volksprenten van o.a. C.J. Visscher (afbeelding 2), H. Visjaager en J. Robijn (afbeelding 3) en G. Valck (afbeelding 4). Deze Nederlandse prenten hebben gemeen, dat er in de kopteksten sprake is van het bestrijden van een dode Rog door "die Helden van Waert"; meer concreet gaat het om afbeeldingen van de Weerter Rogstekerslegende.

De Noordduitse houtsnede heeft als koptekst: "Jy Börgers un Buren anseht dat Wunder-Dinck, Wo dat de Helden van War-Burg ein Doden-Rug besprinckt". In de plaats Warburg, gelegen tussen Paderborn en Kassel, is momenteel niets meer aanwezig dat herinnert aan een vroegere Rogstekerslegende; wellicht dat archiefonderzoek ter plaatse meer duidelijkheid zou kunnen geven omtrent het eventueel bekend zijn van een "Rogstekersverhaal" in de 17e of 18e eeuw. Naar aanleiding van de Noordduitse houtsneden is het interessant om na te gaan welke van de genoemde afbeeldingen (1 t/m 4) het meest oorspronkelijk is en om een vergelijking te maken tussen de teksten en afbeeldingen die voorkomen op de Duitse en Nederlandse prenten. (Tekst Duitse prent zie bijlage 1 en tekst Nederlandse prent zie bijlage 2).

In zijn boek "Volksprenten in de Nederlanden 1400-1900" geeft Maurits de Meyer de ontwikkeling aan van de aanvankelijk religieuze volksprenten naar de volksprenten met profane onderwerpen. De bijbel- en heiligenprenten worden gedurende de 15e en 16e eeuw eerst alleen in de Zuidelijke en later ook in de Noordelijke Nederlanden vervaardigd. Diezelfde ontwikkeling deed zich vanaf de tweede helft van de 16e eeuw voor ten aanzien van de profane volksprent, in welk genre Amsterdam sinds de 17e eeuw de toon aangaf. De verscheidenheid aan onderwerpen was groot en varieerde van Luilekkerland, Uilenspiegel en de geschiedenis van Jan de Wasscher en zijn Griet tot prenten over het Keisnijden. Van al deze voorstellingen zijn de vroegste afbeeldingen uit het einde van de 16e, begin 17e eeuw, maar er zijn ook afdrucken bekend uit de 18e en zelfs 19e eeuw. De volksprent, ook wel "centsprent" genoemd, heeft gedurende de 16e tot 19e eeuw niet alleen een religieuze en didactische functie gehad, maar diende ook satirische, sociale en polemische doeleinden. Zij was een belangrijk medium, dat op markten en kermissen in grote oplagen van de hand ging.

Voor wat betreft de Rogstekerslegende wordt Weert vermeld in een gedicht van 72 verzen, dat op 2 februari 1687 in Mechelen verscheen, onder de titel "Opene brieven van daegement". In dit satirische stuk daagt de stad Mechelen veertien andere steden (Antwerpen, Brussel, Vilvoorde, Lier, Aalst, Dendermonde, Gent, Lokeren, Diest, Dinant, Balen-Kempen, Weert en Poperinge) voor de Geheimraad van Geel om hen te laten veroordelen tot het staken van het bespotten van de Mechelse "Ma-

De Dertien dat on alle Dinde
 Dertien dat on alle Dinde
 Dertien dat on alle Dinde
 Dertien dat on alle Dinde

Wat on men Dertien
 Wat on men Dertien

De Dertien dat on alle Dinde
 De Dertien dat on alle Dinde

De Dertien dat on alle Dinde
 De Dertien dat on alle Dinde

Wat heb ik
 Wat heb ik

De Dertien dat on alle Dinde
 De Dertien dat on alle Dinde

De Dertien dat on alle Dinde
 De Dertien dat on alle Dinde

Veem Tonde wiert er
Dat spanen het leghelke
dier se niet omte
Droete omte

heit hat mannen al niet een laet het Volk comen of deken
het heit hat wegheit die peul traant wiert meluere trouwles
alle die gelukken te wien of die hien om get verghelke
dier te verghen tot het streit en niet en geen waren het
stout dierse al gant d'ijlre helleu wiert vngelike
de oen kan Der t' lla

Leuht om te luyde en
roy. alle de luyde
en braken vrom
niet en get d'ijlre

Heit of
het hiet
wiele get
Fruen die woude
aan en het heit
heit den hien

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Leuht poudt hiet
dierse om te het
wiele te hiet of
het streit

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Ik manen hat makanderen
die hien en trouwe te oen
de hien verghen quant

Abbeiding 2:
Gravure, C.J. Visser, 38 x 51 cm, ± 1600, Bibliotheek Thysius Leiden.

nenblussers”, die zo genoemd werden omdat zij in de nacht van 27 op 28 januari 1687 de, in een raam van de St. Romboutstoren weerspiegelde, maan voor een vuur aanzagen en dit trachtten te blussen. Op 27 februari verschijnt een nieuw gedicht van 500 verzen, dat verslag uitbrengt van het vonnis te Geel en waarbij een spotprent is gevoegd, waarin de veertien betrokken steden op de korrel worden genomen vanwege de komische feiten, waarin ze zelf betrokken zijn. Voor Weert staat een groep bewapende boeren en burgers afgebeeld met o.a. een kanon, die een Rog proberen aan te vallen; het onderschrift luidt: "Weert met sijne cloecke daeden, comt ons Maene-brant versmaeden, En wat wilt hij segghen doch, dat hij weër steekt sijnen Roch". Het feit dat in 1687 Weert voorkomt in deze opsomming van 14 steden duidt erop dat in die tijden het Rogstekers-verhaal reeds een brede verspreiding moet hebben gehad. Een van de belangrijkste wegen waarlangs dit kon gebeuren was de volksprent.

Bij een nadere beschouwing van de afgebeelde prenten en de vervaardigers ervan wordt duidelijk dat de oorsprong van de afbeelding van de Rogstekers-legende gezocht moet worden bij Claes Jansz. Visscher (afb. 2), die van 1550 tot 1612 leefde en werkte in Amsterdam. De koptekst in de gravure geeft veel onduidelijkheden in de schrijfwijze van de plaatsnamen:

"hout hou' mannen al met een laet het volck comen op de been heet leent bu'l maij-hert dije peel want weet medevaert tongerloo en alle dije gehuchten comen op dije been om dyt vreselijke dijter te versoren het het stert en nu-s en geen ooren het spout vijer al quamt uijtter hellen veel vreselijcker als men kan vertellen".

Waar het de verdere teksten in de gravure betreft komen er geen fouten voor; alléén de plaatsnamen zijn verminkt. Dit duidt waarschijnlijk op het opnieuw snijden van een plaat, waarbij de woorden die niet goed leesbaar meer waren en die plaatsnamen weergaven, op foutieve wijze zijn gereconstrueerd door de Amsterdamse plaatsnijder, die geen besef had van de juiste schrijfwijze van het onbekende Weert met zijn omringende gehuchten. Een verdere aanwijzing hiervoor is het anonieme schilderij op paneel (afbeelding 5) uit de eerste helft van de 17e eeuw, dat dezelfde afbeelding weergeeft en waar de tekst aan de onderzijde op correcte wijze de plaatsnamen noemt en door de schilder zelfs "warebroeck" is toegevoegd. Dit duidt op kennis van de geografische situatie rond Weert. Het kwam meer voor dat succesvolle prenten als schilderij in olieverf werden uitgevoerd. De tekst op het schilderij is zo goed leesbaar, dat de fouten in de gravure niet verklaarbaar zijn, indien de gravure naar het schilderij gemaakt zou zijn. Nadat het verhaal van de Weerter Rogstekers op deze wijze zijn verspreiding en populariteit had gekregen, werden ook andere, meer gestileerde afbeeldingen gemaakt, die een moraliserend karakter hadden en menselijke deugden en ondeugden in het algemeen aan de orde stelden. Hierbij waren het verhaal van het Rogsteken en Weert voornamelijk aanleiding om een aantal volkstypen en -wijsheden af te beelden. Illustratief zijn in dit opzicht de slotregels op de afbeeldingen 3 en 4:

"Ghy helden siet dat ghij voorsichtich strijt
op dat ghy U Selver niet vergist
Want soo ghy U leven eens raectt quyt
Ghy hebt geen aender inde kist".

De prent afb. 3 werd vervaardigd door Hendrik Visjaager en Jacobus Robijn, die in de tweede helft van de 17e eeuw werkzaam waren in Amsterdam. De graveur van afb. 4, Gerard Valck, leefde en werkte in Amsterdam van 1652 tot 1726. De populariteit van deze prenten met een meer algemene strekking is ongetwijfeld aanleiding geweest voor een Noordduitse drukker om op het einde van de 17e eeuw het verhaal

Abbeelding 3:
Gravure, H. Visjager en J. Robijn. 42 x 53,5 cm, tweede helft 17e eeuw, album L.G.O.G. Stadsarchief Maastricht.

en de afbeeldingen over te nemen en in een Duitse situatie te plaatsen, waarbij de inwoners van Warburg de zwarte piet in handen kregen en tot Rogstekers werden gepromoveerd.

In de iconografie van de afbeeldingen 1 en 3 en 4 (die gelijk zijn, maar elkaars spiegelbeeld) doen zich een aantal parallellen voor.

Op de eerste plaats de molen, de kerk en uiteraard de Rog, dan het groepje mannen, bewapend met huisraad, rieken en spiezen, de geestelijke met wijwaterskwast, de man met twee dolken, de mannen met een kanon, de man die een wind laat en de man die zijn behoefte doet. Deze elementen hadden een algemeen karakter en spraken een breed publiek aan.

Opvallende verschillen zijn het ontbreken van de alarm-klok op de Duitse afbeelding, waar een vaan met "allarm" aan de kerktoren hangt en de aanwezigheid van een voerman met bespannen wagen op de Duitse prent. Deze ontbreekt op de vroege Nederlandse afbeeldingen, terwijl er in de legende duidelijk sprake is van een voerman met kar.

Ook op het schilderij (afb. 5) is onder het kasteel een wagen met paarden te onderscheiden. Wellicht zijn dit aanvullende aanwijzingen voor de latere datering van de Duitse prent.

Voor wat betreft de teksten op de prenten zijn ook een aantal overeenkomsten aan te geven. Op de Duitse prent bij de priester met kwast:

"Sa Männer an een Sydt
Dat ick de Platz eerst Wydt
Mit Mynen Quast un Water!
Scheet, Fecht mit groot Geschnater!
De Noht de gehtnu an.
Do een Jeder, wat he kan!"
Op de Nederlandse afbeelding:
"t 'Sa mannen wyckt ter sey.
Dat ik de plaets eerst wey.
Want nu de noot gaet aen de man.
Nu doet jder dat hy can."

Op de Duitse prent drie boeren met dolken, spiezen en een liggende tamboer:

"Ja wert d'Düvel uht d'Hell,
So will ick mit myn horn snell
De Huht em stracks dar bayen.
De Storm-Klock de Lüd,
Dat Landt ist in Noht.
De Tamboer blyfft van Schreck Tod."

Op de Nederlandse prent een man met twee zwaarden en de tekst bij de alarm klok:

"Alwaert de duyvel wtter hel
Of noch tien duysent mael soo fel
Soo sal ick tonen metter daet
Dat my de saeck ter herte gaet.
De stormclock luyt tlant is in noot
veel luyde blyve van vrese doot."

Dit zijn opmerkelijke teksten, aangezien in de Duitse tekst ook sprake is van een Stormklok, terwijl deze in de afbeelding ontbreekt.

Abbeelding 4:

Gravure, G. Valck, 42,5 x 52 cm, ± 1700, album L.G.O.G. Stadsarchief Maasricht.

Op de Duitse prent aan de linkerzijde een man die schiet:

"De Kugel geith em dör syn Huth,

Un darmit blast he't Leven uht.

- Scheet tho, Clas! ick hol di fast.

- Ja, ist dat Beest ock noch so starck,

So ist vār my doch een Quarck."

Op de Nederlandse afbeelding een man die een kanon afschiet:

"Die Coeghel gaet hem door syn huyt

En daerme blaest hy t' leven uyt

Soo ick nu t' hart niet treffen ken

Seght dan dat ick geen Crysman ben."

Op de Duitse prent een man met ontbloot achterste die een wind laat:

"Dat is man loss Kruht, dar ick mit scheet,

De Kugel de deyt niemand ledt.

Man so my jemand komt op Sydt,

So stinckt nicht anders als pure Schyt."

Dezelfde persoon op de Nederlandse prent:

"Tis maer los Cruyt daer ick me schiet

De Coegels quetsen niemant niet

Maar soo my jmant comt te naer

Die wort de reuck vant cruyt gewaer."

Er zijn dus grote overeenkomsten in de teksten; over het algemeen zijn de Duitse teksten volksker van aard, het geen ook geldt voor de afbeeldingen. Ook dit zijn aanwijzingen voor een latere datering toen de prent zich ontwikkeld had tot populair gebruiksartikel.

Gezien de vroegste afbeelding van de Rogstekers-legende door Visscher ± 1600 en de verdere ontwikkeling en popularisering van het thema door o.a. Visjaager en Valck, moet de Noordduitse prent geïnspireerd zijn door de laat 17e en begin 18e eeuwse Amsterdamse prenten. De overeenkomsten in tekst en iconografie wijzen hier ook op. Duidelijk is, dat ook elders, al is het dan maar op papier, de Rog gestoken is. In Weert is heden ten dage het besef daarvan op vele plaatsen nog duidelijk aanwezig in tegenstelling tot de overlevering in het Duitse Warburg. Verwonderlijk is dit niet, want tenslotte zijn de Weertenaren als "Rogstaekers geboeëre".

Dat de Weertenaren trots zijn op hun naam van "Rogstaekers" moge blijken uit het feit dat de Weertenaar Henri Schaeken in 1879 een aquarel van 12 tafereelen uit de legende heeft geschilderd, elk voorzien van 2 regelmatig onderschrift op rijm. Uitgaande van dit aquarel is o.a. door de firma Smeets te Weert de Rogstaekerslegende op diverse wijzen in druk weergegeven.

(Zie o.a. afbeelding 6)

Bij het schrijven van dit artikel is gebruik gemaakt van de volgende literatuur:

BÉNÉZIT, E. Dictionaire critique et documentaire des Peintres, sculpteurs, dessinateurs et Graveurs. Parijs, 1976.

BLOM VAN DER, A. Tekenen dat het gedrukt staat. 500 jaar grafiek in Nederland. Haarlem, 1978.

BOLTE, J. Die Jagd auf dem toten Rochen, ein Bilderbogen des 17. Jahrhunderts, in: Niederdeutsches Jahrbuch 36 (1910), 132-134.

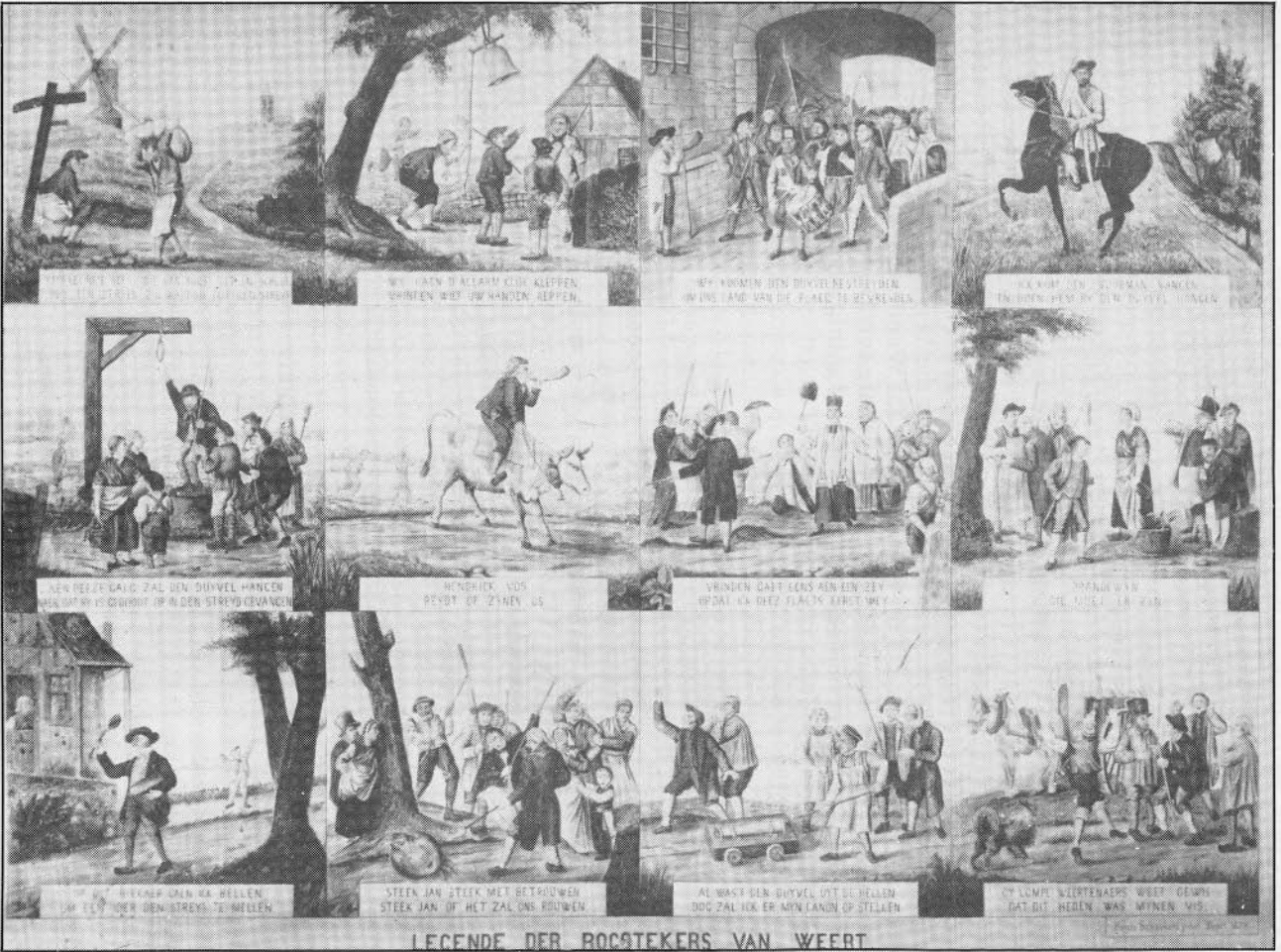
HESSE, G. Vier prenten van de legende der Weertsche Rogstekers, in: Het Boek, tweede reeks van het tijdschrift voor het boek- en bibliotheekwezen, 1917, 25-32.

KÜMMERLY. Europa, wegenatlas met index, Bern, 1975.

A HOV'T HOV'T MANNEN AL MET EEN • **B** TRICKT ALN' DRECKT' AER' WY SVLLEN WIL LOCKEN IN QUYN STORM MET ONSER KLOCKEN •
 LAET HET VOLCK COMEN OP DE BEEN • ONSEN HED' PASTOR EN SAL NIET FALEN HY HEERT DEN COSTER HET WY WATER DIEN HALEN •
HESE LEERT BYLEN MARIBESE EN DEN PEEL • **D** STICKT OEFER STICKER WILT NIET FLOV WEN OF HET SAL ONS EN HET HIEL LANT BESOVVEN •
 WANT WEEKT NEDERWEEKT TONGELROY WAREBROECK • **E** HANDE TONNHEIMT ONSYN BUNTEN OS EN HET TACHTER HEM SIJ TEN KLAER DE VAS F PETER GLOTEN IS •
DIE GEFVCHTEN SY COMEN AL INT GEHEEL OM HET • **F** LOCK INT STEEN KLAES DE NOS ERSAL ENYF HOCH LOOT GEBIKEN GHER WERDEN WELS HRETT •
VESSTOCK DIER TEJ VERSTOOREN HET HEERT STERT NEVSA • **G**ESWOKEN DAT HY HET VRESLEYCK DIER MET GYNSWIKT SAL STOOREN I OCH LIEVE SOON EN WILT •
EN S' TEV DOKEN HET STOVTERKAL OVAHANT NIT DIER HELLEN • **H** NIET STEREN HET MOCHT VEN MY DEN HALS BREKKEN I AL WAERT DE DVYVEL VANDER HELLENICA •
VEL VRESSELYCKER ALS MEN CAN VERTELLEN • **I** S' ALDRIE HET KANNON OP STELLIN K OCH LIEVE MAM TEN IS NIET TE VERDRA GHER DAT GHY AL SOO •
MER SLACHEN QUANT • **L** VLEN WILT WAGHEN O LYD ASON MET HIR BINGOFT IN LYS EN BORD FAXE STEREN LAET MY •
DIER DAN V ALSAMEN BIDEN EN OCH MANNEN HOV'T MALLA NDEREN HANT EN SPECHT V AER DIER •
MER SLACHEN QUANT •

Abbeelding 5:
*Olieverf op paneel, anoniem, 56 x 93 cm, eerste helft 17e eeuw, Groninger Museum voor
 Stad en Lande Groningen.*

Afbeelding 6:
 Originiele tekeningen van Henri Schaeken 1879.

LAURENTIUS, TH. Oude prenten. Een handleiding voor verzamelaars.

Lochem, 1980.

MEYER DE, M. Volksprenten in de Nederlanden 1400-1900. Religieuze, allegorische, satirische en verhalende prenten, Speelkaarten, Ganzen- en Uilenborden. Driekoningenbriefjes, Nieuwjaarsprenten. Amsterdam-Antwerpen, 1970.

PEETERS, K. Eigen aard. Overzicht van het Vlaamse Volksleven. Antwerpen, 1963.

Bijlage 1

Toelichting en tekst prent afbeelding 1

- 1) Zuoberst sieht man die zwischen Hügeln (Dünen) verstreuten Häuser des Dorfes, eine Windmühle und eine Kirche, von deren Turm eine Sturmflagge mit der Inschrift 'allarm' herabhängt. Darüber die Verse:

Jy Börgers un Buren anseht dat Wunder-Dinck,
Wo dat de Helden van War-Burg een Doden-Rug besprinckt.

- 2) Hinter zwei Kanonen stehn zwei Konstabel mit Luntentöcken:

Jy Burgen tret an eene Siet,
Dat ick juw scheet vor by
D[a]t Wunder-Ding op 't Veldt
Dörscheete als een Heldt!
Denn de Canonen Schall
Bringt dat Beest thom Fall.

- 3) Ein Trommler, mehrere Bauern mit Spiessen. Der Anführer mit der Heugabel ruft:

Legt an man Vüer te geven,
Schont nich dat Beest syn Leven!

- 4) Ein Priester mit Rosenkranz und Weihwedel. Ein Knabe neben ihm ruft: 'Dat dobe as hör nit.'

Sa Männer an een Sydt,
Dat ick de Platz eerst Wydt
Mit mynen Quast un Water!
Scheet, Fecht mit groot Geschnater!
De Noht de geht nu an.
Do een Jeder, wat he kan!

- 5) Drei Bauern mit Hörnern, Spiess und Flinte: ein Trommler liegt an der Erde.

Ja wert d' Düvel uht d'Hell,
So will ick mit myn Horn snell
De Huht em stracks dar bayen.
De Storm-Klock de Lüd,
Dat landt ist in Noht.
De Tamboer blyfft van Schreck Tod.

- 6) Ein Bauer ladet seine Flinte:

Ick Hans de lang Knecht
Ick will hett macken recht,
Ick dot Flint all laden.
Man, höt ju doch vor Schaden!
Jy kam dat Deert tho nah.

- 7) Einer verrichtet hockend seine Notdurft:

Ey seht, wo fallt my Nickel vör dat Kacken!
Van Angst beschidt ick bald de Hacken.

- 8) Acht Bauern mit Bank, Stuhl, Mistgabel, Messer gehen auf den grossen Ro-
chen los:
 Hier gah wie tho mit alle Mann
 Mit Bancken, Stöll un Vorcken;
 De nu nich fechten will un kan,
 Dat sünt woll rechte Schorcken.
 - O Hans help, oder ick lat loß.
- 9) Von der andern Seite des Rothen schiesst ein Bauer, dem sein Hintermann ei-
nen Riemen um den Leib gelegt hat, siene Flinte ab. Ein dritter läuft mit zwei
Messern auf das Tier los.
 De Kugel geith em dör syn Huth,
 un darmit blast he't Leven uht.
 - Scheet tho, Clas! ick hol di fast.
 - Ja, ist dat Beest ock noch so starck,
 So ist vār my doch man een Quarck.
- 10) Ein Hornbläser:
 Wat scheert my Wyf un Kind!
 Int Hoorn hört veel Wind,
 Um darin starck te blasen
 Vör alle düsse Hasen.
- 11) Ein Kind, eine Frau und ihr Mann mit einem Spaten:
 O Jacob, noch eenmah(!)
 Hör, wat dat Kind vör Qual
 Uht syner Kehl deyt schreen:
 Memm, Meme, Memme!
 - Och Tryn, wo klopt myn Hart,
 Un't fangt hier an tho stincken.
- 12) Ein Mann mit entblösstem Gesäss ist vor Schreck auf den Bauch gefallen:
 Dat is man loß Kruht, dar ick mit scheet,
 De Kugel de deyt niemand ledt.
 Man so my jemand komt op Sydt,
 So stinckt nicht anders als pure Schyt.
- 13) Ein Fiedelmann und ein Trinker:
 Ick will dat Beest tho Tode speelen,
 Oft schal an myner Viddel fehlen.
 - Fiddel du ma[n] her un laet nich mangeln!
 Ick sup darob een Glaß Machandeln.
- 14) Ein Fahnenträger auf einem Ochsen reitend, dahinter ein Eselreiter mit
Tuthorn:
 Is dat nich een Wunder-Strit,
 Dat man uff Ossen un Esels ritt,
 Ja vöhr de Os hier doch de Fahn!
 De hier nicht fechten will un kann,
 De blyy man by den Esel stahn.

Bijlage 2

Toelichting en tekst prent afbeelding 4

Hoofdtitel: Ghy borgers en boeren aenschout hier met verblyden
 Hoe die helden van Waert een doden roch bestryden.

1. Boven aan links:

Siet hier hoe dees boeren rasen, trommelen en trompetten blasen
Steecken schieten houwen slaen, elck wil hier prys begaen
Ay vrienden wilt ghy stryt beginnen, leert u selfs eerst overwinnen
Want u eygen vlees en bloet, u de meste stryt aendoet
Wat hoeft ghy vreemt gediert te soeken, hier in velde daer in hoecken
't Wretste monster datter leeft, jder by hem selven heeft.

2. Bovenaan rechts:

Wat mach dit volck al rasen om een vreslyck dier te steecken
Is daer eer aen te haelen daer mach ik mijn hoeft niet me breeken
Soumen soo tegen alle vreemde monsters steecke dat sou altyt wel duren
Neen ick wil myn standaert soo licht niet avonturen.
Ick steeck liever een dier dat alde werelt kent
Al heeft ment noyt besocht men wortet strakx ghewent
Men blyfter niet dood of al wort men wat amachtich
Men is in corter tyt haest weer al even crachtich.

Verder, van boven naar onder en van links naar rechts:

3. Vlak onder den titel een aantal kleine figuren op dieren rijdende:

Tis voorwaer een vreemde stryt
Daermen op honden en vogels ryt.

4. Iets meer naar links twee personen, waarvan de eene in grooten angst op den grond ligt

Tis beter gescheten
Als doot gesmeten.

5. De alarmklokken, in een boom hangenden, worden geluid. Daarvóór staat een man met levendige gebaren bij een doode:

De stormclock luyt tlant is in noot
Veel luyde blyve van vreesse doot.

6. Een wonderlijk togetakelde vrouw, geheel links, spreekt de mannen toe

Ay mannen wat ghy doet
Weest niet te groot van moet
Ghy syt te fel in 't stryden
Ghy comt het dier te nae
Ick vrees ghy sult te spae
noch droefheyt daerom lyden.

7. Een dichte groep personen met alle soorten van wapenen, staat klaar voor den strijd:

Wat brilt ons t'wijfs gespuys
Wy raden u gaet tuys.
Wilt ons hier niet beletten
Voor 't lieve vaderlant
Willen wy gelyckerhant
Ons lyf en leven setten.

8. De priester met wijwaterskwast, gevolgd door den vreemd uitgedosten koster:

t'Sa mannen wyckt ter sey.
Dat ik de plaets eerst wey.
Want nu de noot gaet aen de man.
Nu doet jder dat hy can.

9. Rechts komen twee boeren op een os aanrijden:

Tvoetvolck sal int voetsant raken
Soo wy ruyters geen battaly maken.

10. Een man met een ton op 't hoofd is op 't punt, toe te steken:
 Ick sal hem t'hart afsteecken
 Of t'sal aen myn macht gebreeken.
11. Een zeer komisch uitgedoste figuur schiet een kanon af:
 Die Coeghel gaet hem door syn huyt
 En daerme blaest hy t'leven uyt
 Soo ick nu t'hart niet treffen ken
 Seght dan dat ick geen Crysman ben.
12. Een oude boer met bril en pijp op zijn hoed, staat toe te zien, geheel rechts:
 Eertyts was ick een helt
 Alwaer wat was te steecken
 Maer nu ist soo gestelt
 Myn macht begint t'onbreken
 De wil die is wel goet
 Maer t'rieschap is te swack
 Myn pyp steeckt op myn hoet
 En ick hou myn ghemack.
13. Links van de visch gaat een man met twee zwaarden het dier te lijf:
 Alwaert de duyvel wter hel
 Of noch tien duysent mael soo fel
 Soo sal ick tonen metter daet
 Dat my de saeck ter herte gaet.
14. Rechts, meer naar voren, een gelaarsd en gespoord man met twee dolken:
 Al die hem selven stelt in noot
 Die moet vechten of hy blyft doot.
15. Een dergelijke figuur, links van het dier, trekt zijn zwaard:
 Veel liever te sterven voor t'vaderlandt
 Als eer te derven en leven in schandt.
16. Een man, op handen en voeten liggend, richt zijn ontbloot achterdeel op den rog:
 Tis maer los Cruyt daer ick me schiet
 De Coegels quetsen niemant niet
 Maer soo my jmant comt te naer
 Die wort de reuck vant cruyt gewaer.
17. Onder de groote groep gewapende burgers van nummer 7 staat nog dit bijschrift:
 t'Sa vroomme borghery
 Staet nu malkander by
 Treck u deghens wt u schee
 Want hier is geen gecken me.
18. In den linder benedenhoek ligt een man met uitgestrekte armen op den grond:
 Siet hier een strybaer helt
 Leyt uytgestreckt int velt
 Soo dra hy t'monster sach te deeg
 Van anghst hy strack ter aerde seeg.
19. Midden onderaan een groote troep toeschouwers:
 Ghy helden siet dat ghy voorsichtich stryt
 Opdat ghy u selver niet vergist
 Want soo ghy u leven eens wort quyt
 Ghy hebt gheen ander inde kist.

20. In den rechterbenedenhoek een angstig man, die door zijn vrouw wordt afge-
straft, met deze samenspraak:

Fy ghy eervergeten beest
t'Schynt dat ghy u leven vreest
Schaemt u doch ghy bloden bloet
Denckt wat schant dat ghy u doet
Elck voecht hem tot den stryt
En ghy legt hier van angst en schyt.-
Tis alsoo ghelyck ghy segt, Ick en hou van geen gevecht
Oock vind ick in myn ghemoet, Dat den Cryg geen deught en doet
Dat men t'monster liet gerust, En ghenieten zynen lust
En niet selfs stryt aenboot, Tstryden was ons dan geen noot
Ick sie dit dier dat hout hem stil. En niemant weet oft quaet doen wil
Waer toe dan soo seer gheraest, En hem tot den stryt gehaest
Tis misschien een doden romp, Of wel licht een aerden klomp
Dat ment van na by besach, t'Sou maer dienen tot belach
Toch t'zy soo t'wil ick hou my vry, En ick leef gherust en bly
Want wie in eyge vryheyt leeft, Tis wis dat hy veel blyheyt heeft.

